

Ima li ljepota formu?

Postoji stablo marelice. Postoje paprati. I kupine. Ali ljepota? Je li ljepota konkretno svojstvo neke stvari, nekog objekta, takva da je se može opisati i imenovati, ili je ona prije stanje duha, ljudsko osjećanje? Je li ljepota posebni osjećaj, izazvan posebnom formom, likom ili uobličenjem koje opažamo? Kakva je stvar koja u nama izaziva osjećaj ljepote, taj osjećaj da u određenom momentu doživljavamo ljepotu, vidimo ljepotu? Ima li ljepota formu?

1. Glazba prekida moje pisanje. Peter Conradin izvodi jednu staru snimku Charlesa Mingusa. Jedno osobito mjesto pobudilo je moju pažnju, mjesto puno intenzivnosti i velike slobode u mirnom, gotovo prirodnom treperenju lagana ritma, u čijem pulsiranju tenorsaksofon izvodi toplu, hrapavu i neužurbanu dionicu, koju razumijem gotovo poput riječi. Booker Erwinova izvedba saksofonom je prigušena tona, prodorna ali ne opora, porozna uz svu tvrdoću; suho trzanje žica Mingusovog basa, ne erotski zasićeni 'groove' koji želi razoružati i osvojiti. Mislim kako bi glazba, čuje li se tako, zapravo mogla zvučati i šuplje poput glasa stare djevice. No to ipak ne čini. Čudesna je. 'Nevjerojatno lijepo!' kažemo moj sin i ja gotovo istovremeno i gledamo jedan drugog. Upuštam se u slušanje glazbe. Ona je neki prostor. Ispunjen bojom i osjetilan; s dubinom i kretanjem. U njoj sam. Na trenutke nema ničega drugog.

2. Rothkova slika, vibrirajuća polja boja, čista apstrakcija. Iskustvo zabavljenio jedino gledanjem, za mene je ono čisto vizualno, kaže ona. Ostali osjetilni dojmovi poput mirisa ili šuma, materijal ili opip ne igraju nikakvu ulogu. Ulaziš u sliku koju promatraš. To zbivanje ima nešto s koncentracijom i

meditacijom. Poput meditacije je, ali ne s praznom nego s punom svješću. Koncentracija na sliku oslobada Te, misli ona, Ti dohvačaš jednu drugu razinu opažanja.

3. Mnogim, možda svim osjećajima ljepote pripada intenzivno iskustvo trenutka, osjećaj potpune ukinutosti u vremenu, koja kao da ne poznaje nikakvu svijest prošlosti i budućnosti. Nešto što je imalo zračenje ljepote u meni je do zvučanja dovelo nešto o čemu kasnije, kad je prošlo, kažem: tu sam bio sasvim pri sebi i istodobno sasvim u svijetu, najprije i na trenutak s zaustavljenim dahom, zatim potpuno obuzet i utoruo, zadivljen, titrajući s tim zajedno, uzbuđen, bez napregnutosti i ujedno miran, zaokupljen čarolijom pojave koja me susrela. Osjećaji sreće. Lice djeteta koje spava, koje ne zna da ga se promatra. Opuštena, neometana ljepota. Ništa nije posredovano. Sve je to što jest.

Tijek vremena je zaustavljen, doživljaj je zgusnut u sliku čija ljepota kao da upućuje u dubinu. Za trajanja tog osjećaja naslućujem zbiljsku bit stvari, njihova najopćenitija svojstva, za koja sad slutim da leže s onu stranu svih kategorija mišljenja.

4. Renesansno kazalište u Vicenzi. Strmi katovi kazališta. Izlizano drvo, velika intimnost. Snažan osjećaj prostora, intenzivnost. 'Sve se slaže', kaže ona, 'tako čudesno, tako iznenađujuće, poput neke ruke, tako prirodno.'

I tad kasnije vila na brežuljku: prolazila je krajolikom i odjednom ugledala dragulj koji joj je zaustavio dah. Zgrada je zračila, pripadala je krajoliku i krajolik njoj, tako joj se to pokazalo.

5. Ljepota prirode dira nas kao nešto veliko što upućuje preko nas samih. Čovjek dolazi iz prirode i vraća se u nju. Slutnja o mjeri našega života u neizmjernosti prirode iskršava u nama kad lijepim nalazimo neki krajolik koji nismo pripitomili i sveli na naša mjerila. Osjećamo se ukinuti; ujedno skromni i ponositi. U prirodi smo, u toj velikoj formi koju u krajnjoj liniji ne razumijemo i koju sad, u trenutku pojačanog doživljaja, niti ne moramo razumjeti, jer naslućujemo da smo sami jedan njen dio.

Motrim daljinu krajolika; gledam morski horizont, zagleđavam se u vodenu masu; prelazim preko polja u smjeru akacija, promatram bazgin cvijet, klekovo stablo. Smirujem se.

Ona pliva u sicilijskom moru, na čas uranja pod vodu. Zastaje joj dah. Tik uz nju pliva golema riba; bezglasno, naoko beskrajno sporo. Njene su kretnje opuštene, prepune snage, elegantne i odišu tisućljetnom samorazumljivošću.

6. Ona voli lijepo damske cipele. Divi se načinu njihove izrade, materijalu i prije svega njihovo formi, linijama; rado promatra cipele, ne na nogama, nego kao predmete čija forma tako skladno proizlazi iz nužnosti upotrebe i čija ljepota te praktične zahtjeve nadmašuje na način koji ponovno upućuje na upotrebu: 'Upotrebi me, navuci me', kazuje joj lijepa cipela. Ljepota jednog svrhotvog objekta za mene je najviša forma ljepote, dodaje ona.

7. Ljepotu objekta što ga je napravila ljudska ruka uvijek sam, koliko god se mogu sjećati, doživljavao kao posebnu prisutnost forme, kao samorazumljiv i samosvjestan opstanak koji je objektu svojstven. Ponekad, kad se objekt te vrste potvrđuje u prirodi, vidim ljepotu. Ovo graditeljsko djelo, grad, kuća ili ulica, pokazuje se svjesno postavljenim. Ono rađa neko mjesto. Tamo gdje ono стојi postoji neko iza i ispred, postoji neko lijevo i neko desno, postoji blizina i udaljenost, neko unutra i vani, postoje forme fokusiranja, zgušnjenja ili obrade krajolika. Nastaje okoliš.

Objekt i njegov okoliš: suzvjeđe prirode i umjetno stvorenoj djeli koje je drukčije no čista ljepota prirode – i drukčije no čista ljepota objekta. Arhitektura, majka umjetnosti?

8. Ona stoji u grupi mladih ljudi, većinom arhitekata. Sitna kiša rominja; zrak je mlačan i topao. Muškarci i žene stoje u dvorištu vile. Njihovi otvoreni kišobrani i dugački, napola rastvoreni kišni ogrtači podaruju im nešto gradski elegantno. Dnevno svjetlo što leži nad grupom blago je. Svjetlosivi oblak, kojeg bi se moglo držati i gustom maglom, osvijetljen je odozgo i propušta zrake prema dolje. Svjetlo koje se kroz njega probija preobražava fine kapljice kiše u svjetlosne čestice. Krajolik je ispunjen nježnim zračenjem.

Lica muškaraca i žena koji tu stope djeluju vedro. Bez hitnje, gotovo usputno promatraju se poljska kuća gospodarstva, dvorište, pomoćne zgrade koje ga omeđuju, krila rešetkastih vrata što stoje otvorena. Tu i tamo netko se zagleda u brežulkasti krajolik. Izmaglica se diže. Blista kamenje kojim je

popločeno dvorište, lišće drveća, trava na livadi. Prestaje se s razgledavanjem, traži se put prema Paladijevoj vili Rotonda koja bi trebala biti tu sasvim u blizini. Scena joj je poput slike ostala u sjećanju. Pisala je o tomu.

9. Sjećam se doživljaja kuća, sela, gradova i krajolika za koje danas kažem da su mi pružili dojam ljepote. Jesu li mi se te situacije i tada kad sam ih doživio već pokazale lijepima? Vjerujem da jesu, ali nisam posve siguran. Jamačno je najprije tu bio dojam, refleksija o tomu došla je kasnije. A znam i to da su mi određene stvari tek naknadno postale lijepima, posredstvom kasnijih poticaja, razgovora s prijateljima ili svjesnim pretraživanjem sjećanja, koja još nisu bila estetički klasificirana. I ljepotu što su je drugi doživjeli mogu osjetiti i pustiti da postane mojim vlastitim dojmom i osjećajem, onda kad mogu stvoriti sliku o ljepoti o kojoj mi drugi pričaju.

Ljepota mi se pokazuje uvijek u zgrušanim slikama, u jasno omeđenim isjećcima zbilje, poput objekta, ili na način slike s mrtvom prirodom, ili kao scena koja je zatvorena u sebi, do kraja komponirana bez najmanjeg traga naprezanja ili djelovanja umijeća. Sve je tako kako treba biti, sve je na svojem mjestu. Ništa ne narušava, nema viška aranžiranosti, nema kritike, nema pritužbe, nema nakane koja bi bila tuda umjetnosti; nema komentara, nema značenja. Iskustvo je nesvojevoljno. Ono što vidim je stvar sama. Ona me obuzima. Slika koju gledam djeluje poput kompozicije koja mi se pokazuje iznimno prirodnom, a s tim svojstvom onda ipak istodobno punom umijeća.

10. Ona nalazi za ugao malenog štaglja i prvi put vidi novu zgradu. Iznenadena, ostaje stajati, nanelektrizirana. Nešto u načinu kako zgrada tu стојi na potpornjima, kako je izgrađena iz poroznog kamena, stakla i dozrela drveta, kako sa starijim susjednim zgradama zajedno oblikuje veliki dvorišni prostor – novo tijelo negeometrijskom točnošću postavljeno u ravnotežu masa i materijala mjesta – izaziva u njoj osjećaj privlačnosti i zračenja, energije i prisutnosti. 'Bilo je to kao da se sve što sam vidjela nalazilo u napetom stanju lebdenja. A tijelo nove kuće izgledalo je kao da vibrira', opisuje mi.

11. On stoji u portalu crkve svetog Andrije u Mantovi. Visoko predvorje, svjetlo i sjena, pojedinačne zrake sunca na pilastrima.

Svijet za sebe, ne više grad, još ne unutarnji prostor crkve. Gore u polusjeni, gdje se uklesane figure i vijenci gube u tami, lete golubovi koje čujem, ali ih ne vidim. Velika tamnoća. Svjetlo koje upada izvana čini vidljivim i najsitnije zrnce prašine u zraku. Zrak djeluje gusto, ima gotovo taktilnu kvalitetu. Izgleda mi kao da su se stvari u prostoru portala u kojem stojim, koje više naslućujem nego vidim, uzajamno nabile energijom, kao da se nalaze u nekom jednokratnom stanju zajedništva, kaže on.

12. Ljepota je osjećaj. Razum pritom igra podredenu ulogu. Vjerujem da smješta spoznajemo ljepotu koja proizlazi iz naše kulture i odgovara našem obrazovanju. Vidimo stegnutu, u osjetlinu sliku zgusnutu formu, lik ili uobičenje koje nas dira, koje ima svojstvo da bude mnogo toga, možda čak i sve u jednome: samorazumljivo, mirno, opušteno, prirodno, časno, iz dubine utemeljujuće, tajanstveno, potičuće, uzbudjujuće, prepuno napetosti ...

Je li pojava koja me dira doista lijepa, to teško da se ikada može dokazati na samoj formi, jer ono što rada posebno uzbudjenje i dubinsku oštrinu osjećaja, koji oboje pripadaju doživljaju ljepote, nije forma po sebi nego tek iskra koja od nje preskače k meni.

Ali ljepota postoji. Doduše, nastupa rijetko, a kad nastupi tad često na neočekivanim mjestima. A na drugim mjestima gdje bismo je očekivali nema je. Ali ljepota postoji.

Dade li se ljepota projektirati i proizvesti? Gdje su pravila koja nam jamče ljepotu za naše proizvode? Znati sve o kontrapunktu, nauku o harmoniji, zlatnom rezu i o poučku 'forma slijedi funkciju', to nije dovoljno. Metode i pomoćna sredstva, ti lijepi instrumenti, niti nadomješćuju sadržaje niti uspjevaju zajamčiti čaroliju lijepog predmeta.

13. Moja zadaća kao oblikovatelja ostaje teškom. Ona ima posla s umjetnošću i uspjehom, intuicijom i obrtom. I s iscrpnošću, stvarnošću i autentičnošću.

Da bih dosegnuo ljepotu moram biti sasvim pri sebi, baviti se svojom vlastitom stvari i nijednom drugom, jer posebna supstancija koja ljepotu spoznaje i koja je uz sreću uspijeva stvoriti leži u meni samom. S druge strane, stvari koje hoću napraviti, stol, kuću i most, moram pustiti da dodu do svojeg prava. Vjerujem da svaka dobro napravljena stvar ima neki sebi primjereni sklop poretku koji odreduje njenu formu i

pripada njenoj biti. Tu bitnost želim otkriti i stoga pri projektiranju uporno ostajem uz samu stvar. Vjerujem u točnost zrenja, u istinsku sadržinu realnog osjetilnog iskustva, što je oboje s onu stranu apstraktnih mnijenja ili ideja.

Što ova kuća hoće postati, kao objekt upotrebe, kao osjetilno tijelo, sastavljena iz materijala i čvrsto konstruirana, kao do forme dovedeni lik koji služi životu? Tako se pitam, a pitam i dalje: Što ova kuća hoće biti, za svoje mjesto u pokrajnjoj ulici grada, u predgradu, u zapuštenom krajoliku, na brežuljku pred bukvama, na prosječenoj stazi za slijetanje, u svjetlu jezera, u sjeni šume?

14. 'Postoje stabla marelice, postoje stabla marelice / paprat postoji; i kupine i brom*...'

Početak ovoga članka kao i zaključak koji će odmah uslijediti zahvaljujem liričarki Inger Christensen koja tim riječima započinje svoju pjesmu naslovljenu 'Alfabet'; pjesmu izgradenu u oponašanju beskonačno se uspinjućih ritmova Fibonaccijeva niza brojeva, zgušćivanje riječi u kojima ona sebi osigurava svijet, a pritom ujedno oslobada čestice koje iskre i iritiraju.

'Die Juninacht gibt es. Die Juninacht gibt es ...

und keiner in

diesem fliegenden Sommer, keiner begreift dass

es den Herbst gibt, den Nachgeschmack und
das Nachdenken

gibt, nur die schwindelerregenden Reihen dieser
rastlosen Ultrageräusche gibt es und das Jadeohr
der Fledermaus, dem

tickenden Dunst zugewandt;

nie war die Neigung des Erdballs so herrlich,
niemals die zinkenweissen Nächte so weiss ...**

Pri čitanju ovih redaka pomicam kako najintenzivnije zrači ona ljepota koja proizlazi iz nedostatka. Nedostaje mi nešto, snaga izraza, suočavanje, što mi u iskustvu ljepote neposredno stupi nasuprot i za što, prije nego sam to iskusio, još nisam ili više nisam znao da mi je nedostajalo i zašto sad ponovno vjerujem da znam da će mi uvijek nedostajati. Čežnja. U

doživljaju ljepote postajem svjestan nekog nedostatka. Ono što iskušavam, ono što me dira sadrži oboje: radost i bol. Bol zadaće nedostatak a usrećuje forma koja dira, lijepi lik koji se rasplamsava na osjećaju nedostatka. Ili riječima spisatelja Martina Walsera: 'Što više nekome nedostaje to ljepšim može postati ono što se mora mobilizirati da bi se nedostatak podnijelo.'

Za supstanciju osobnih iskustava i uvida iz kojih crpe ova razmatranja zahvaljujem Hanneli Grönlund, Miguelu Kreisleru, Miguelu Tamo i Annalisi Zumthor-Cuorad.

U izvadcima navedena pjesma Inger Christensen 'Alfabet' nalazi se u: Inger Christensen, Ein chemisches Gedicht zu Ehren der Erde, Auswahl ohne Anfang ohne Ende, herausgegeben von Peter Waterhouse, Residenz Verlag, Salzburg und Wien 1997.

* Igra riječi vezana uz njemačku riječ Brombeere ('kupina') u originalu. (Nap. prev.)

** Lipanjska noć postoji. Lipanjska noć postoji ...
i nitko u
ovom ljetu koje proljeće, nitko ne shvaća da
jesen postoji, da postaje naknadni gorak okus i naknadno razmišljanje,
postoje samo vrtoglavicu izazivajući nizovi ovih
nezaustavljenih ultrazvukova i šišmiševe nefritno uho,
okrenuto isparavanju što lupka;
nikada nagib zemljine kugle nije bio tako veličanstven,
nikada cinčano bijele noći tako bijele ...